
УДК 159.9(477)

О. П. МАКАРОВА,

викладач кафедри психології та педагогіки

факультету з підготовки фахівців для підрозділів міліції громадської безпеки

та кримінальної міліції у справах дітей

Харківського національного університету внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ВИЗНАЧЕННЯ ТИПІВ ІДЕНТИЧНОСТІ МАЙБУТНІХ ПРАВООХОРОНЦІВ

Проведено теоретичний та емпіричний аналіз психологічних типів особистості майбутніх правоохоронців на етапі фахової підготовки. Розглянуто основні теоретичні положення запропонованої типології, які ґрунтуються на опублікованій Американською психологічною асоціацією у 1994 р. класифікації розладу особистості. За допомогою методики «Персональний автопортрет», яка була розроблена Дж. Олдхемом та Л. Морісом, визначено норму та акцентуацію визначеного типу особистості. Представлено різноманітні типи особистості, ступені «представленості» у респондентів ознак того чи іншого типу.

Ключові слова: професійна ідентичність, майбутні правоохоронці, професійне самовизначення, професійна діяльність, формування, розвиток, фахова підготовка.

Makarova, O.P. (2015), "Features of determining the types of identity of future law enforcement officers" ["Osoblyvosti vyznachennia typiv identychnosti maibutnikh pravookhorontsiv"], *Pravo i Bezpeka*, No. 1, pp. 113–118.

Постановка проблеми. Зміни в політичному, соціальному та економічному житті України активізують психологічні дослідження проблем розвитку професійної ідентичності особистості. Окремим напрямком сучасних досліджень є вивчення професійної ідентичності правоохоронців. Розвиток професійної ідентичності майбутніх правоохоронців починається з постановки мети на основі потреб і мотивів та усвідомлення поставленого перед суб'єктом завдання. Розглядаючи розвиток професійної ідентичності майбутніх правоохоронців, слід підкреслити, що стиль їхнього життя є дуже специфічним, що майже всі його аспекти пов'язані зі службовою діяльністю. З урахуванням цього значна частина їхніх соціальних настановлень має носити професійний характер, а тому в їх формуванні та розвитку насамперед слід приділяти увагу цінностям, які стосуються службової діяльності: професійній компетенції, удосконаленню власної професійної діяльності.

Сучасні правоохоронці повинні вміти правильно визначати цілі та напрямки діяльності, реалізовувати їх та вміло застосовувати теоретичні знання у вирішенні оперативно-значущих завдань. Для правоохоронця сформованість професійної ідентичності є надзвичайно важливим чинником його успішної професійної діяльності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Теоретичною основою досліджень різних аспектів професійного становлення особистості є філософські та психологічні концепції феноменології та розвитку особистості, становлення особистості та професійної ідентичності, що відображено в роботах таких зарубіжних і вітчизняних науковців, як У. Джеймс, Дж. Мід, Е. Еріксон, С. Рубінштейн, К. Абульханова-Славська, В. Мухіна, Н. Антонова, М. Заковоротна, Л. Путілова, Л. Шнейдер та ін.

Серед відомих напрямків вивчення ідентичності найбільш поширеними є психоаналітичний та когнітивний.

Психоаналітичний підхід почуття ідентичності супроводжує відчуттям цілеспрямованості та осмисленості особистого життя: в цьому напрямку запропоновано різні моделі ідентичності та визначення її структури (Е. Еріксон, Дж. Левіта, Дж. Марсія та ін.). Другий підхід базується на концепції Дж. Мідта (інтераційо-

нізм та когнітивний напрямок), ідентичність розуміється як частина Я-концепції, когнітивна система, що виконує роль регулятора поведінки у відповідних умовах (Р. Берне, Г. Брейкуел, Г. Тоджфел, Дж. Теренер). У вітчизняній психології уявлення про ідентичність традиційно розвивалось у межах досліджень самопізнання та самовідношення (Л. Вигодський, Л. Рубінштейн, Б. Ананьєв, Л. Божович, В. Мухіна, І. Кон, В. Столін та ін.).

У теоретичних дослідженнях поняття професійної ідентичності на сьогоднішній день найбільш ґрунтовно розглянуто в роботах Л. Шнейдер. Завдяки її дослідженням професійна ідентичність визначається як психологічне уявлення особистості про своє Я, що характеризується суб'єктивним почуттям своєї індивідуальної самототожності та цілісності з тими чи іншими типологічними категоріями професії. Так, Л. Шнейдер виділила структурні елементи професійної ідентичності, що утворюють професійну свідомість: усвідомлення своєї приналежності до визначеної професійної спільноти; знання про рівень свого уявлення про співвідношення з професійним взірцем, знання людини про ступінь її визнання в професійних групах, знання про свої сильні та слабкі сторони, про шляхи удосконалення, про ймовірні зони успіхів та невдач; уявлення про себе і про свою роботу в майбутньому [3].

Загальною позицією вітчизняних та зарубіжних психологів є ідея про розвиток особистості залежно від трьох основних факторів: уроджених особливостей, зовнішніх умов та внутрішньої позиції самої людини.

Зокрема, В. Мухіна визначає феноменологічну сутність людини як сукупність двох історично обумовлених напрямків, які одночасно створюють в людині як суспільне, так й індивідуальне: людина як соціальний вид та як окрема особистість [2]. Ця методологічна ідея дозволяє розглядати професійну ідентичність в теоретичних та експериментальних дослідженнях як окрему категорію ідентичності, соціальну та особистісну одночасно. Дослідження психологічних характеристик становлення професійної ідентичності базується на системному підході, прийнятому в багатьох сучасних психологічних школах, що дозволяє сприймати свою поведінку та життя як єдине ціле [2].

Становлення професійної ідентичності базується на здатності до ідентифікації з професією як механізмі соціалізації, а також на здатності до обумовлення як механізмі індивідуалізації особистості, створення унікального шляху в обраній професійній сфері. Механізми ідентифікації з професією починають запускатися з початком осмислюваної професійної діяльності, що найбільш чітко виявляється під час навчання у вищих навчальних закладах.

Л. Шнейдер професійну ідентифікацію розглядає як багатомірний та інтегративний психологічний феномен, що забезпечує людині цілісність, тотожність і визначеність і розвивається під час професійного навчання спільно зі становленням процесів самовизначення, самоорганізації й персоналізації [3].

Ідентифікація особистості з професією включає в себе поєднання життя професіонала з його діяльністю, при якій набуті ним типові риси починають виявлятися у всіх інших сферах життєдіяльності і визначають ставлення людини до дійсності. В основі професійного становлення курсанта – майбутнього правоохоронця лежать процеси ідентифікації. Питання в тому, з чим і з ким ідентифікує себе молода людина, яка обирає професію працівника міліції, і які життєві завдання вона планує вирішити через професійну діяльність. Вікова незрілість, ідеалістичні уявлення про майбутню професію (або повна їх відсутність), а в більшості випадків примусове обрання цієї професії (за бажанням батьків і родичів) несприятливо відбиваються на результаті професійного становлення майбутнього працівника міліції [1]. Розробка типів ідентичності дозволить більш ефективно використовувати результати психодіагностики майбутніх правоохоронців та в подальшому проводити психокорекційну роботу.

Тому **мета** нашого дослідження полягає у визначенні ступеня «представленості» ознак різних типів ідентичності особистості у курсантів на етапі фахової підготовки.

Виклад основного матеріалу. У дослідженні брали участь курсанти Харківського національного університету внутрішніх справ факультету з підготовки фахівців для підрозділів міліції громадської безпеки та кримінальної міліції у справах дітей (далі – ФГБ), які були поділені на три групи: до першої групи увійшло 66 курсантів 1 курсу віком 16–17 років; до другої – 57 курсантів віком 18–19 років; до третьої групи – 60 курсантів 3 курсу віком 20–23 роки.

Для визначення різноманітних типів особистості, ступеня «представленості» у респондентів

ознак того чи іншого типу нами було використано методику «Персональний автопортрет» (розроблена Дж. Олдхемом та Л. Морісом). Автори методики зазначають, що ніхто не може впевнено сказати, де закінчується тип і починається розлад, але все ж таки можливо користуватися наступним: якщо особистість здатна глибоко взаємодіяти з оточуючими, якщо звичайні дії та уявлення приносять їй задоволення, тоді з упевненістю можемо віднести таку людину до нормального або здорового типу особистості. І навпаки, якщо повсякденні завдання особистість не виконує, а також якщо буденні дії, уявлення доводять її до дискомфорту або залишають людину без здатності до самовдосконалення, то можемо говорити про допатологічну або малоадаптовану особистість».

Дані емпіричного дослідження свідчать (див. табл. 1), що у респондентів першої групи переважає сумлінний тип ($7,81 \pm 3,08$). На нашу думку, це свідчить про те, що курсанти мають високі моральні принципи, усвідомлено обрали професію та намагаються самостійно крокувати своїм життєвим шляхом.

Також у курсантів першого курсу домінують такі типи, як драматичний ($7,66 \pm 2,59$) та діяльний ($6,97 \pm 2,93$). Тобто вони здатні приймати правильні рішення самостійно, мають добру реакцію на те, що відбувається навколо них, з гордістю носять формений одяг, мають велику довіру та завжди готові прийти на допомогу людям.

Слід зазначити, що у респондентів першої групи на нижчому рівні перебуває самотній тип особистості ($4,47 \pm 2,75$). Можливо, це пов'язано з умовами навчання у ВНЗ, процесом адаптації до нових умов, особливостями та умовами проживання в гуртожитку, постійним перебуванням у колективі, відсутністю можливості усамітнитися та побути наодинці, привести думки до ладу.

У курсантів другого курсу домінують такі типи, як сумлінний ($8,07 \pm 2,87$), драматичний ($7,43 \pm 2,90$) та самовпевнений ($7,21 \pm 3,29$). Самовпевнений тип особистості у респондентів другої групи свідчить про те що вони не розчаровані в обраній професії, амбітні, цілеспрямовані, завжди знають, чого вони хочуть, і досягають цього, мають віру в себе та в те, чим вони займаються.

Найменш виявленим типом особистості у респондентів другої групи є ідіосинкратичний ($4,93 \pm 3,87$), відданий ($4,71 \pm 2,67$), бездіяльний ($2,93 \pm 2,53$). Для курсантів з ідіосинкратичним типом особистості характерним є наявність

власної думки та своїх переконань, добре орієнтування в завданнях керівництва. Незважаючи на залежність від свого світогляду та своєї інтуїції, вони прислуховуються до колективу та оточуючих. Респонденти, які мають відданий тип особистості, залежні від думки керівника, їм потрібен лідер, за яким вони будуть виконувати завдання, курсанти з таким типом – добрі виконавці.

Невелика кількість респондентів має бездіяльний тип особистості, цьому типу притаманна особистісна свобода, їм важко вживатися в умови системи, до якої вони поступили. Внутрішній режим навчального закладу системи МВС обмежує їх особистісну свободу, заважає особистісному щастю. Можливо, вони помилково обрали професію правоохоронця.

Таблиця 1

Типи ідентичності майбутніх правоохоронців.
Автопортрет ФГБ, ($x_{cp} \pm \sigma$)

	1 курс	2 курс	3 курс	t, p (1,2)	t, p (2,3)	t, p (1,3)
A	6,78 ± 3,14	6,36 ± 3,37	7,68 ± 3,09	0,41	1,01	0,63
B	4,47 ± 2,75	4,93 ± 2,30	4,12 ± 2,19	0,55	1,09	0,52
C	4,84 ± 4,05	4,93 ± 3,87	5,76 ± 3,76	0,07	0,66	0,87
D	6,47 ± 2,92	5,50 ± 3,03	6,00 ± 3,65	1,02	0,43	0,54
E	6,97 ± 2,93	7,07 ± 3,41	5,40 ± 3,14	0,10	1,55	1,94
F	7,66 ± 2,59	7,43 ± 2,90	6,28 ± 3,18	0,26	1,11	1,80
G	6,56 ± 2,76	7,21 ± 3,29	8,16 ± 2,61	0,70	0,99	2,22
H	5,19 ± 1,73	5,00 ± 2,45	5,64 ± 2,87	0,30	0,70	0,74
I	5,75 ± 3,02	4,71 ± 2,67	5,12 ± 2,67	1,11	0,46	0,82
J	7,81 ± 3,08	8,07 ± 2,87	7,68 ± 3,09	0,27	0,39	0,16
K	4,69 ± 2,36	2,93 ± 2,53	4,80 ± 2,45	2,28	2,26	0,18
L	5,00 ± 3,15	5,36 ± 3,88	6,28 ± 2,25	0,33	0,95	1,72
M	5,78 ± 3,32	6,14 ± 3,90	4,68 ± 1,82	0,32	1,60	1,49
N	5,66 ± 2,84	6,43 ± 3,41	4,76 ± 2,26	0,80	1,84	1,29

У курсантів третьої групи переважає самовпевнений тип особистості ($8,16 \pm 2,61$), сумлінний ($7,68 \pm 3,09$) та пильний ($7,68 \pm 3,09$). Курсанти третього року навчання, які мають пильний тип особистості володіють винятковим розумінням оточуючого середовища та постійно перебувають в курсі всіх справ. Люди з таким типом особистості помічають скриті наміри, викривлення правди та спробу ввести їх в оману. В них добре розвинений дар спостерігача. Самовпевнений тип особистості – перший за силою цілеспрямованості. Самовпевнені люди знають, чого вони хочуть, вони – екстраверти та активні політики, знають, як впливати на натовп, як і куди його вести. Сумлінний тип особистості перебуває на першому місці серед інших чотирнадцяти типів, бо

представникам цього типу притаманний високий рівень адаптування і тому найбільш бажаний компонент для багатьох різних профілів індивідуальності.

Розглядаючи типи особистості в порівняльному контексті, можемо зазначити, що у респондентів усіх трьох груп домінує сумлінний тип: у другій – $8,07 \pm 2,87$, у першій – $7,81 \pm 3,08$, у третій – $7,68 \pm 3,09$. Тобто для курсантів цього типу характерні високі моральні принципи, вони дуже стримані та обережні, наполегливі в роботі, цінують свої родини, захоплюються обраною професією, віддані своїй справі, сумлінно виконують професійні обов'язки. Наполеглива праця для них – це норма.

Порівняння типів особистості трьох груп досліджуваних надає нам можливість підкреслити,

що для курсантів третього курсу більш характерний тип особистості самовпевнений ($8,16 \pm 2,61$), ніж для курсантів першого курсу ($6,56 \pm 2,76$). На нашу думку, такі дані свідчать про те, що курсантам першого курсу ще важко адаптуватися до навчального закладу системи МВС, до розпорядку дня на території університету, звикнути виконувати накази та заступати на чергування. Але значущі розбіжності ($p \leq 0,001$) між показниками двох груп свідчать про те, що курсанти першого курсу дійсно мають більшу потребу в отриманні нових знань, умінь та навиків, завдяки цілеспрямованості вони спрямовують свою пошукову активність у напрямку саморозвитку.

Бездіяльний тип особистості курсантів другого ($2,93 \pm 2,53$) та третього ($4,80 \pm 2,45$) курсів на рівні статистичної значущості ($p \leq 0,05$) показує нам, що вони тримаються за особистісну свободу, їм важко пристосовуватися до університету внутрішніх справ, бо комфорт та особистий час для них мають велике значення. Проте вони сумлінно виконують завдання, дотримуються правил та внутрішнього розкладу університету, у відповідь вони очікують від інших поваги до себе.

Висновки. Становлення професійної ідентичності є невід'ємною частиною загальної системи становлення ідентичності особистості, що визначає спрямованість особистісного самовизначення. Формування професійної ідентичності відбувається під впливом комплексу зовнішніх та внутрішніх чинників, де особливе

місце посідає етап навчання у ВНЗ, що включає в себе як процес засвоєння знань, умінь, навичок, так і розвиток професійно значущих рис особистості курсанта, які сприяють успішній реалізації індивіда в обраній спеціальності.

Згідно з результатами емпіричного дослідження типів особистості правоохоронців на етапі фахової підготовки, нами було визначено, що у курсантів першого, другого та третього курсів найбільш поширеним типом особистості є сумлінний тип. Це дає нам можливість зазначити, що курсанти свідомо обрали свою професію, намагаються поглиблено засвоювати учбовий матеріал, щоб у майбутньому застосовувати свої знання в професійній діяльності. Курсанти зазначених груп морально стійкі, поставлені завдання виконують скрупульозно, щоб не пропустити жодної деталі, це той тип особистості, який практично ніколи не відхиляється від наміченої цілі.

Досліджуючи типи особистості майбутніх правоохоронців на етапі фахової підготовки, ми виявили, що курсанти з самого початку свого навчання в Харківському національному університеті внутрішніх справ гордяться своєю професією, навчальним закладом та сповнені ентузіазму на майбутнє.

Перспективним, на наш погляд, було б вивчення типів особистості правоохоронців на різних етапах професіоналізації залежно від особливостей професійної діяльності та з урахуванням гендерного підходу.

Список використаних джерел

1. Макарова О. П. Розвиток професійної ідентичності майбутніх правоохоронців шляхом соціально психологічного тренінгу / О. П. Макарова // Вісник національного університету оборони України. – 2014. – Вип. 6 (43). – С. 317–322.
2. Мухина В. С. Феноменология развития и бытия личности / В. С. Мухина. – М. : Моск. психолого-социал. ин-т ; Воронеж : НПО «МОДЭК», 1999. – 640 с.
3. Шнейдер Л. Б. Профессиональная идентичность: теория, эксперимент, тренинг : [учеб. пособие] / Л. Б. Шнейдер. – М. : Изд-во Моск. психолого-социал. ин-та, 2004. – 600 с.

Надійшла до редколегії 29.05.2015

МАКАРОВА Е. П. ОСОБЕННОСТИ ОПРЕДЕЛЕНИЯ ТИПОВ ИДЕНТИЧНОСТИ БУДУЩИХ ПРАВООХРАНИТЕЛЕЙ

Проведен теоретический и эмпирический анализ психологических типов личности будущих правоохранителей на этапе профессиональной подготовки. Рассмотрены основные теоретические положения предложенной типологии, которые основаны на публикации расстройств личности Американской психологической ассоциацией в 1994 году. При помощи методики «Персональный автопортрет», которая была разработана Дж. Олдхэмом и Л. Морисом, определено норму и акцентуацию определенного типа личности. Представлены различные типы личности, степени «представления» у респондентов того или иного типа.

Ключевые слова: профессиональная идентичность, будущие правоохранители, профессиональное самоопределение, профессиональная деятельность, формирование, развитие, специальная подготовка.

MAKAROVA O. P. FEATURES OF DETERMINING THE TYPES OF IDENTITY OF FUTURE LAW ENFORCEMENT OFFICERS

In terms of social changes, increased demands for modern specialists, professional identity of the individual is an important foreword in the modern Ukrainian society; puts forward new requirements for specialists at the stage of professional development. Professional identity combining social and personal identity formations creates one of the most important pillars in the life of a modern man. An individual faces the necessity of constant deepening of obtained knowledge and acknowledgment of his professional level. Nowadays there is an increased need for highly qualified specialists, professionals, who understand the importance of their profession. Studies of professional identity of the future law enforcement officers are due to the increased public interest to the profession, as well as the need for the profession.

A theoretical and empirical analysis of the psychological personality types of future law enforcement officers at the stage of professional training is carried out in the suggested article. The basic theoretical principles of the proposed typology, which are based on the publication of personality disorders by the American Psychological Association in 1994 are considered. Using the technique of «Personal self-portrait», which was developed by John Oldham and L. Morris we have determined the rate and accentuation of a certain type of personality. The article presents the different types of personality, the degree of «representation of the respondents of a certain type».

Keywords: *professional identity, future law enforcement officers, professional self-determination, professional activity, formation, development, special training.*
